

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Розглядається формування самоосвітньої компетентності майбутніх учителів технологій. Відображається сутність і розкривається структура самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій.

Ключові слова: компетентнісний підхід, самоосвітня компетентність, учитель технологій.

Рассматривается формирование самообразовательной компетентности будущих учителей технологий. Отображается сущность и раскрывается структура самообразовательной компетентности будущего учителя технологий.

Ключевые слова: компетентностный подход, самообразовательная компетентность, учитель технологий.

The formation of self-education of future teachers of technology is discovered. The essence of the structure of self-education of future teachers of technology appeared and revealed.

Key words: competence approach, self-educational competence, technology teacher.

Нині на ринку праці склалася ситуація, яка свідчить про те, що тільки компетентні, самоорганізовані й ініціативні фахівці, здатні самовдосконалюватися професійно та особистісно, можуть бути конкурентоспроможними та найбільше затребуваними. У зв'язку із цим особливою актуальності набувають проблеми саморозвитку, самовиховання й самовдосконалення майбутніх спеціалістів, які здобули досконалі предметні знання за обраною спеціальністю та здатні до самостійної творчості. Проте, як зазначають науковці, серед педагогів загалом та вчителів технологій зокрема, спостерігається дефіцит самостійності, внутрішнього прагнення до самореалізації за допомогою самоосвіти [1 та ін.].

Важливість самоосвіти полягає в тому, що вона сприяє формуванню соціальної конкурентоспроможності випускника, надаючи можливості здобути якісну вищу освіту, опанувати на високому рівні кваліфікації професії та, за необхідності, змінити спеціальність.

Педагогічна самоосвіта, спрямована на вдосконалення спеціальної, психолого-педагогічної та методичної підготовки, є основою самоосвітньої компетентності. Проблему професійної компетентності вчителя висвітлено в таких працях учених-педагогів і психологів, як Д. Алфьорова, М. Єрмоленко, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Мижерикова, Н. Разіна, Є. Чеботарьова, С. Шишова та ін. У вітчизняній літературі цю проблему аналізували С. Бондар, Н. Глинянюк, Є. Павлютенков, С. Тищенко та ін. Сутність поняття «компетентність» розглядали такі вчені, як Т. Воронова, С. Іванова, Г. Сухобська та ін.

Самоосвітню компетентність досліджували О. Айзенберг, С. Архангельський, А. Громцева, Г. Гусев, Ю. Дмитрієв, Л. Колесник, І. Малкін, П. Підкасистий, Б. Райський, О. Фоміна, О. Ястребцева та ін. Але нині є недостатньо дослідженим розвиток самоосвітньої компетентності в майбутнього вчителя технологій.

Мета статті — виявити сутність і структуру самоосвітньої компетентності майбутніх учителів технологій.

Перш ніж розглянути сутність поняття «самоосвітня компетентність», проаналізуємо поняття «самоосвіта», «компетентність» та їхні складові.

Так, самоосвіта [4, с. 511] визначається як освіта, що здобувається в процесі самостійної роботи без проходження систематичного курсу навчання в навчальному закладі. Найпоширенішою формою самоосвіти є читання та вивчення навчальної літератури. У системі безперервної освіти самоосвіта виконує роль сполучної ланки між ступенями та стадіями організованого навчання, надаючи освітньому процесу цілісності. Самоосвіта вчителя є основною формою підвищення його кваліфікації, яка полягає в удосконаленні знань і узагальненні педагогічного досвіду завдяки цілеспрямованій самостійній роботі з літературою та матеріалами.

Самоосвіта — це безперервний процес саморозвитку та самовдосконалення педагога, який здійснюється індивідуально або колективно. Особистість, яка поглиблено долучається до нього, має вміти: оцінювати свої можливості, якості, обирати своє місце в житті, суспільстві, усвідомлювати свої інтереси, знаходити джерело пізнання та відповідні до своїх можливостей форми самоосвіти, планувати власну діяльність, реалізовувати особисті можливості тощо [5, с. 89].

Компетентність (із латинської «competentia», що означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід) — це проінформованість, обізнаність, авторитетність [4, с. 511], набута в процесі навчання інтегрована здатність особистості, знання, досвід, цінності і ставлення, що можна цілісно реалізувати на практиці.

У психолого-педагогічній літературі немає достатньо чіткого визначення поняття «компетентність», яке переважно вживається інтуїтивно. Тлумачний словник надає подібні визначення понять «компетентності» та «компетенції». Останнє поняття традиційно використовується в значенні «коло повноважень» суб'єкта. «Компетентність» же пов'язана з його інформованістю, авторитетністю, кваліфікацією, є здатністю успішно реалізувати індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. На думку О. Васічкіної, «... компетентність — атрибут професіоналізму. Зазвичай, компетентність взаємопов'язана з професією, під якою розуміють певний вид трудової діяльності, занять, що потребує спеціальних теоретичних знань і практичних навичок...» [6, с. 29]. Таким чином, використання терміна «компетентність» у цьому дослідженні є доцільним.

Н. Кузьміна вважає компетентність суб'єктивним фактором продуктивної діяльності педагога [8, с.105].

Самоосвітня компетентність ґрунтується на самоосвіті, яка є необхідною складовою життя сучасної людини і єдиною детермінантою саморозвитку її внутрішнього світу. Згідно з О. Чеботарьовою, «...самоосвітня компетентність притаманна суб'єкту та реалізується ним не тільки в результаті діяльності, а й у ньому самому, перетворюючи себе в ній. Таким чином, самоосвітня компетентність — це творіння людиною самої себе...» [12, с. 185].

Особливістю самоосвітньої компетентності є формування її на основі набуття досвіду самостійних спроб і досягнень у самоосвітній діяльності, вироблення власної індивідуальної системи навчання, переходу від копіювання зразків самоосвіти до створення власної моделі, долучення самоосвіти до способу життя студента.

Удосконалення самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій не припиняється й після закінчення вищого навчального закладу. Основними його формами є самостійне ознайомлення з педагогічними статтями, книгами, журналами, участь у діяльності методичних об'єднань, предметних комісій, педагогічних семінарів і читань, різних нарад, конференцій. Учитель постійно має вдосконалюватися, стежити за досягненнями науково-технічного прогресу та використовувати свої знання практично. Отже, не набувши навичок самоосвітньої компетентності, майбутній учитель технологій не може успішно самоствердитися та повністю реалізуватися в професійній діяльності.

Сутність самоосвітньої компетентності полягає в здобутті знань із різноманітних джерел, використанні їх у професійній діяльності, розвитку особистості та власній життєдіяльності.

Самоосвітня компетентність є одним із проявів і показником соціальної та професійної зрілості особистості, що має особливе значення в умовах переходу до інформаційного суспільства, слугує одним із головних критеріїв оцінки якості випускника, невід'ємною й природною складовою способу його життя в будь-якому віці.

Самоосвітня компетентність випускників вищої школи, на думку О. Чеботарьової, це передусім цілеспрямованість, відповідальність, підприємливість, наполегливість, ініціативність, креативність, воля, активність мислення, розумова самостійність, самоорганізація, здатність до рефлексії [12, с. 186].

Професійне самовдосконалення здійснюється завдяки цілеспрямованій самоосвітній діяльності, яка передбачає систему вмінь, що є основою формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя, котрий має вміти оцінювати свої можливості; брати до уваги наявність своїх якостей; посісти своє місце в житті, суспільстві; знаходити джерело пізнання та доступні своїм можливостям форми

самоосвіти; планувати свою діяльність; реалізовувати особисті можливості [11, с.149].

На думку вчених [3; 6; 13 і ін.] структура самоосвітньої компетентності має такі компоненти: мотиваційно-ціннісний, організаційний, процесуально-інформаційний і контрольньо-рефлексивний.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає активність, прагнення, усвідомлену особистісну настанову на самовдосконалення в інтелектуальній сфері; усвідомлення самоосвіти як особистісно та суспільно значущої діяльності; внутрішню потребу в систематичному оновленні й збагаченні професійних знань; емоційно-вольовий механізм щодо подолання труднощів під час самоосвітньої діяльності; наявність ціннісних орієнтацій і мотивів здійснення самоосвіти.

Організаційний компонент — чітка побудова самоосвітньої діяльності, цілеспрямованість, сконцентрованість, самокерування, рефлексія в пізнавальній діяльності; цілепокладання (орієнтація, визначення мети); раціональне планування й організація самостійної пізнавальної діяльності (проектування власних дій, регламентація часу, вибір форм, прийомів, джерел самоосвіти, створення оптимально сприятливих умов для самоосвіти та організація робочого місця).

Процесуально-інформаційний — самокерування рухом від пізнавальної мети до результату засобами самостійно організованої пізнавальної діяльності, функціональність знань, умінь, навичок, їхнє самостійне вдосконалення; інформаційно-пошукові (пошук, відбір потрібної інформації), навчально-інформаційні та технологічні вміння (ефективне й раціональне використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій для роботи з інформацією); здатність і готовність працювати з інформацією, інформаційними технологіями з метою власної самоосвіти, самореалізації.

Контрольно-рефлексивний — уміння самоаналізу та самооцінки; самоконтролю та саморегуляції, рефлексивні (самозвітування щодо результативності роботи, розроблення нових завдань для наступного циклу самоосвіти, визначення напрямів удосконалення власної самоосвітньої діяльності).

Розвиваючи пізнавальну самостійність у процесі навчання, студент набуває самоосвітню компетенцію, що дозволяє йому бути успішним у житті, конкурентоспроможним у подальшій професійній діяльності.

Таким чином, самоосвітня компетентність — це знання і розуміння особистістю принципів самоосвіти та здатність їх застосувати під час набуття компетентностей і, як результат, використання набутого досвіду для вирішення професійних завдань.

Формування досвіду самоосвітньої діяльності починається з найпростіших спроб самостійного визначення мети й реалізації освітніх намірів, які потім трансформуються у власну самоосвітню систему фахівця.

Майбутнім вчителям технологій особливу увагу слід приділити розвитку самоосвітньої компетентності. Ця спеціальність потребує постійного підвищення професіоналізму, оскільки безпосередньо залежить від багатогранності вмій та знань, у свою чергу пов'язаних з новітніми технологіями, які постійно змінюються.

Реалізація означених положень без достатнього рівня самоосвітньої компетентності, яка передається учням, прагнення більше знати, краще зробити сприяє посилення їх інтересу до роботи.

Отже, розглянуто сутність самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій, яка впливає на формування професійної компетентності. Огляд досліджень надав можливості виявити структуру самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя технологій, яка полягає в різнопланових психолого-педагогічних напрямках розвитку його особистості. Учитель технологій, має опанувати педагогічну майстерність, методику усіх видів інструктажу, вміти чітко, переконливо пояснювати теоретичний матеріал, показувати трудові дії та прийоми, організувати самостійну роботу учнів.

Перспективою подальших досліджень є детальне розроблення кожного з компонентів структури самоосвітньої компетентності та їх дослідження.

Список літератури

1. Арынханова Э. К. Формирование готовности студентов к самообразовательной деятельности на основе профессиональной компетенции [Электронный ресурс] / Э. К. Арынханова // Веб-версия материалов международного науч.-практ. конф. «Инновации и подготовка научных кадров высшей квалификации в Республике Беларусь и за рубежом». — Мн. : ГУ «БелИСА», 2008. — Режим доступа: <http://belisa.org.by>. — Заглавие с экрана.
2. Балыхина Т. М. Структура и содержание российского филологического образования. Методологические проблемы обучения русскому языку: Науч. издание / Т. М. Балыхина. — М.: Узд-во МГУП, 2000. — 400 с.
3. Білоусова Л. І. Технологія формування у майбутніх педагогів компетентності самоосвіти з використанням потенціалу інформаційно-навчального середовища / Л. І. Білоусова, О. Б. Кисельова // Інформаційні технології в освіті: зб. наук. праць / Гол. ред. Співаковський О. В. — Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. — Випуск III. — С. 11–20.
4. Большая современная энциклопедия. Пед. издание / — Мн: ИООО «Современное слово», 2005. — 511 с.
5. Бухлова Н. В. Навчаємо вчитися: діагностика і формування самоосвітньої компетентності учнів. — К. : Вид. дім «Шкіл. світ» : Вид. Л. Галіцина, 2006. — 128 с.
6. Васичкина О. Н. «Информационно-коммуникационные технологии как средство формирования профессиональной коммуникативной компетентности студентов экономических специальностей»: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Ольга Николаевна Васичкина. — Ставрополь, 2009. — 225 с.
7. Громцева А. К. Самообразование как социальная категория: Учебно-методическое пособие к спецкурсу / Ангелина Константиновна Громцева. — Л., 1976. — 159 с.

8. Кузьмина Н. В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н. В. Кузьмина. — М.: Высш. Шк., 1989. — 167 с.
9. Ратушинська А. С. Розвиток самоосвітньої компетентності студентів ВНЗ / А. С. Ратушинська. // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: збірник наукових праць. — Переяслав-Хмельницький, 2012. — Вип. 26. — С. 258–263.
10. Тхоржевский Д. А. Методика трудового обучения и общетехнических дисциплин: учеб. пособ. / Д. А. Тхоржевский; — М : Просвещение, 1982. — 447 с.
11. Фомина Е. Н. по теме «Формирование самообразовательной компетентности на основе применения модульной технологии (на примере средних профессиональных учебных заведений)»: дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Елена Николаевна Фомина. — Санкт-Петербург, 2007. — 182 с.
12. Чеботарева Е. С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов / Е. С. Чеботарева // Вестник Московского городского педагогического университета : (материалы II Международной науч.-практ. конф. «Информационные технологии в образовании (ИТО—Черноземье—2008)» (8–11 декабря 2008 г. г. Курск). Серия «Информатика и информатизация образования»/ под ред. С. Г. Григорьева [и др.]. — М. — Курск : КГУ, 2009. — Вып. 6 (16). — С.185–186.
13. Щолок О. Б. Компетентність самоосвіти як педагогічна проблема / Олеся Борисівна Щолок // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (Луганськ, 3-5 жовтня 2007 р.). — Луганськ : Альма-матер, 2007. — Ч. 3. — С. 167–175.

Надійшла до редколегії 27.01.2014 р.